

ҲАР ХИЛ ЁШДАГИ БОЛАЛАР ЖИГАРИНИНГ АНАТОМИК ТУЗИЛИШИ**Х. К. Машарипова¹, Р. Д. Усманов², С. М. Ахмедова²**¹Тошкент Тиббиёт Академияси Урганч филиали, Урганч, Ўзбекистон²Тошкент тиббиёт академияси, Тошкент, Ўзбекистон**Таянч сўзлар:** жигар ўт йўллари, жигар, эрта постанатал онтогенез.**Ключевые слова:** печеночные протоки, печень, постнатальный онтогенез.**Key words:** hepatic ducts, liver, postnatal ontogenesis.

Ишнинг мақсади: янги туғилган чақалоқларда, болаларда ва ўсмир ёшида жигарнинг макроскопик тузилиши, ўт йўлларининг топографик анатомияси ва макроскопик тузилишини ўрганиш. Материал ва усуллар: Оғирлиги 3-55 килограммгача бўлган янги туғилган чақалоқлардан то 16 ёшгача бўлган жигар ва ўт йўлларининг касалликлари билан боғлиқ бўлмаган сабаб билан вафот этган ҳар хил ёшдаги 54 та болалар мурдаси ўрганилди. Умумий ўт йўлининг шаклланиш вариантлари батафсил ўрганилди. Натижа: Ўт йўлларининг диаметри, унинг ҳосил бўлиши, шохларининг сони, жигар ўт йўллари ва сегментар йўлларнинг орасидаги анастомозлар ёшга қараб ўзгариши аниқланди. Умумий жигар йўлининг диаметри биз ўрганган ҳар хил ёшдаги болаларда 1,1 ммдан 5,0 ммгача, ўнг жигар йўлининг диаметри эса 0,87 дан 3,06 гача, чап жигар йўли 0,89 ммдан 3,03 гача эканлиги аниқлади. Бу вақтда умумий жигар йўлининг узунлиги 4,5 ммдан 35,8 мм гачани ташкил қилди. Чап ва ўнг жигар йўллари унинг умумий жигар йўли ҳосил қилишидаги бурчаги ҳам ўзига хос хусусиятга эга. Хулоса. Олинган натижаларнинг хулосасига кўра, ўрганилган ҳамма ёшдаги болаларнинг умумий ўт йўлининг шаклланиши турлича бўлиб, унинг асосида 2-4 жигар ичи йўллари иштирок этиб, жигарнинг ўнг бўлагидан чикувчи йўл устунликга эга.

АНАТОМИЧЕСКОЕ СТРОЕНИЕ ПЕЧЕНИ ДЕТЕЙ РАЗНОГО ВОЗРАСТА**Х. К. Машарипова¹, Р. Д. Усманов², С. М. Ахмедова²**¹Ургенчский филиал Ташкентской медицинской Академии, Ургенч, Узбекистан²Ташкентская медицинская академия, Ташкент, Узбекистан

Цель работы изучить топографическую анатомию и макромикроскопическое строение желчного пузыря и желчевыводящих путей у новорожденных, детей и подростков. Материал и методы исследования. Объектом исследования служили 54 трупов новорожденных, детей и подростков обоего пола до 16 лет, с массой тела от 3,0 кг до 55 кг, умерших по причинам, не связанным с патологией печени и желчных протоков. Подробно изучено формирование общего желчного протока, варианты его образования. Результаты. Возрастные изменения топографии протоков касались длины, диаметра, глубины залегания, количества ветвей и выраженности анастомозов между сегментарными ветвями и между долевыми протоками. Диаметр общего печеночного протока колебался от 1,1 мм до 5,0 мм, правого печеночного протока от 0,87 мм до 3,06 мм, а левого печеночного протока от 0,89 мм до 3,03 мм в разных возрастных группах. При этом длина общего печеночного протока составляет от 4,5 мм до 35,8 мм. При рассмотрении углов впадения между общим печеночным и левыми и правыми протоками варьирует. Заключение. Полученные результаты показали, что у детей всех возрастных групп формирование общего печеночного протока вариабельно; в его образовании принимают участие от 2 до 5 внутрипеченочных протоков, при этом количество протоков, идущих от правой доли печени преобладает.

LIVER ANATOMICAL STRUCTURE OF DIFFERENT AGE CHILDREN**H. K. Masharipova¹, R. D. Usmanov², S. M. Akhmedova²**¹Urgench branch of the Tashkent Medical Academy, Urgench, Uzbekistan²Tashkent Medical Academy, Tashkent, Uzbekistan

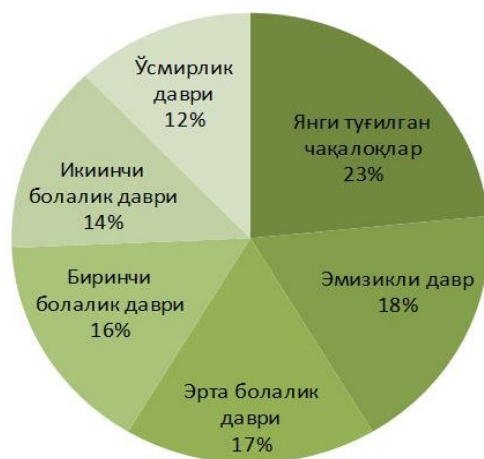
The purpose of the work is to study the topographic anatomy and macroscopic structure of the gallbladder and biliary tract in newborns, children and adolescents. Material and research methods. The object of the study was 54 corpses of newborns, children and adolescents of both sexes up to 16 years old, with body weight from 3.0 kg to 55 kg, who died for reasons not related to pathology of the liver and bile ducts. Studied in detail the formation of the common bile duct, the options for its formation. Results. Age-related changes in the topography of the ducts concerned the length, diameter, depth, the number of branches and the severity of anastomoses between segmental branches and between the lobar ducts. The diameter of the common hepatic duct ranged from 1.1 mm to 5.0 mm, the right hepatic duct from 0.87 mm to 3.06 mm, and the left hepatic duct from 0.89 mm to 3.03 mm in different age groups. The length of the total hepatic duct is from 4.5 mm to 35.8 mm. When considering the angles of incidence between the common hepatic and left and right ducts varies. Conclusion. The results showed that in children of all age groups the formation of the common hepatic duct is variable; 2 to 5 intrahepatic ducts take part in its formation, while the number of ducts coming from the right lobe of the liver prevails.

Охирги ўн йилларда ўт йўлларининг жарроҳлик касалликлари жадал ривожланиши, билиар тизимнинг топографик анатомиясини ўрганишга талабни янада оширди (2). Жарроҳлик амалиётига диагностика ва даволаш мақсадида янги замонавий, инновацион усуллар тадбиқ қилиниши қорин бўшлиғи аъзолари топографиясини янада мукамалроқ ўрганишни талаб қилмоқда (1,4). Таъкидлаш жоизки, охирги йилларда ўт йўлларининг касалликлари ёшларни орасида ҳам кўпайиб бормоқда (5,6). Бу эса ўз навбатида жигар, ўт пуфаги ва ўт йўллари анатомиясини чуқурроқ ўрганиш зарурлигини кўрсатади (3,7,8). Аммо бугунги кундаги хорижий ва маҳаллий адабиётларда қорин бўшлиғи аъзоларининг анатомиясини ёшга қараб ўзгариши ва уларнинг топографиясига бағишланган тадқиқотлар етарли эмас. Адабиётлардаги маълумотлар замонавий жарроҳлик талабларини тўлиқ қондирмайди. Ҳозиргача илмий адабиётларда болаларнинг ўт йўлларининг ҳосил бўлиши, ривожланиши уларнинг ёшга хос хусусиятлари каби қатор ечилмаган муаммолар мавжуд. Адабиётларда жигаричи ўт йўлларининг жигар дарвозаси соҳасида кўшилиши ҳақида маълумотлар келтирилган. Лекин жигар ичи ўт йўлларининг эрта постнатал онтогенез даврида ёшга қараб ўзгариши ечилмаган муаммо бўлиб ҳисобланади. Шунингдек, болаларнинг жигар ичи ва ташқарисидаги ўт йўлларининг ёшга хос морфометрияси етарлича ўрганилмаган.

Юқоридагиларни инобатга олиб, биз жигарнинг анатомик тузилиши, умумий ўт йўлининг шаклланишини, уларнинг ҳар хил ёшдаги болаларда морфометрик ва морфологик ўзгаришини ўрганишни ўз олдимизга **мақсад** қилиб олдик.

Тадқиқотни ўрганиш материали ва усуллари. Морфологик текшириш материали бўлиб, ўт пуфаги ва жигар нуқсони билан боғлиқ бўлмаган сабаблар билан нобуд бўлган 54 та ҳар хил ёшдаги 16 ёшдаги болаларнинг мурдасининг қорин бўшлиғидан олинган аъзолар бўлиб ҳисобланади. Тана вазни 3,0 кг дан 55 кг ча икки жинсга ҳам мансуб бўлган ҳар хил ёшдаги болалар мурдаларидан фойдаланилди. Ўрганиш мақсадида болаларни қуйидаги гуруҳларга ажратдик: чақалоқлар (1-10 кун), эмизикли давр (11 кун-1 ёш), эрта болалик даври (1 ёш 3 ёш), биринчи болалик даври (4 ёш-7 ёш), иккинчи болалик даври (8 ёш-12 ёш), ўсмирлик даври (13-16 ёш). Мурда материали Ўзбекистон Республикаси суд тиббиёти экспертизаси илмий амалий марказининг Хоразм филиалида олинган. Ўрганиш объекти сифатида жигар, жигар ичи ва жигар ташқарисидаги ўт йўллари препаратка усулида олиниб макроскопик ва морфометрик текширишлар ўтказилди. Умумий ўт йўлининг шаклланиши ўрганилди.

Тана вазнига жигар вазнининг нисбати (%)

1 диаграмма.

Адабиётлардан маълумки, бола туғилганидан сўнг бошқа аъзоларга нисбатан жигар кўпроқ ўзгаради. Янги туғилган болаларда жигарнинг ўртача вазни $165,5 \pm 12,2$ граммни ташкил қилиб, бу ўз навбатида тана вазнининг 5,2% га тенг эканлигини кўрсатди. Боланинг ёши ўсган сари аста секин жигарнинг ўсиш темпи тана вазнига нисбатан секинлашади. Эмизикли даврда жигарнинг ўртача вазни $284 \pm 7,3$ граммни ташкил қилиб, тананинг 4,5% га тенг келади. Эрта болалик даврида жигар вазни тана вазнининг 3,8% ни эгаллаб оғирлиги $450 \pm 2,2$ граммга етади. Жигарнинг вазни биринчи болалик даврида $686 \pm 5,9$ граммни ташкил қилади ва тана вазнининг 3,5% эгаллайди. Иккинчи болалик даврида эса жигарнинг вазни $963 \pm 2,8$ граммга етади ва тана вазнининг 3% ташкил қилади. Ўсмирлик даврида жигарнинг вазни ўртача $1409 \pm 4,5$ грамга етади ва тана вазнининг 2,7 % га тенг келди (1 диаграмма).

Кузатувлар натижаси постнатал онтогенез даврида болаларнинг жигарининг висцерал юзасининг шакли турлича эканлигини кўрсатди. Янги туғилган болаларда, эмизикли даврда ва эрта болалик даврида 67% ҳолатларда жигарнинг шакли узунчоқ шаклда, 33% ҳолатда эса овалсимон шаклда эканлиги аниқланди. Биринчи ва иккинчи болалик даврида эса болаларнинг жигарининг шакли аста секин овал шаклга яқинлашди ва 70% ҳолатда овалсимон, 9% ҳолатда узунчоқ ва 21% ҳолатда учбурчак шаклда эканлиги қайд этилди. Ўсмирлик даврига келиб жигарнинг шакли кўп ҳолатда (81%) учбурчаксимон шаклни эгаллади ва кузатувларимизнинг 19% ида овалсимон шаклда эканлиги аниқланди.

Амалий жарроҳлик учун жигар дарвозасининг шакли, унда жойлашган ҳосилаларнинг ҳолати муҳим аҳамият касб этади. Одатда жигарнинг висцерал юзасида иккита сагитал ва битта кўндаланг эгат кўринади. Кўндаланг эгатда жигар дарвозаси жойлашган. Мана шу жигар дарвозасининг қайси даражада намоён бўлганлигига кўра очик тури- барча сагитал ва кўндаланг эгатлар яққол акс этган; ёпиқ тури – сагитал эгатлар кўринмайди, кўндаланг эгат калта ва жигарнинг дарвозаси жигарнинг паренхимаси билан беркилган; ва аралаш турида сагитал ва кўндаланг эгатларнинг яққол акс этмаганлиги кўринади. Жигар дарвозасининг турини баҳолаганимизда 64% болаларда жигар дарвозасининг ёпиқ тури, 31% ҳолатда аралаш тури ва 5% ҳолатда ёпиқ тури учради.

Жигарнинг дарвозасини ҳолати кузатилган 42 % ҳолатда дарвоза жигар кенглигининг ўртасида жойлашганлиги аниқланди. 36% ҳолатда дарвоза жигарнинг орқа қирғоғига яқин жойлашган 22% ҳолатда эса дарвоза жигарнинг олдинги қирғоғига яқин жойлашганлиги аниқланди. Янги туғилган ва эмизикли даврдаги болаларнинг жигар дарвозасининг ёпиқ тури кўпроқ учрайди. Бу эса ўз навбатида жарроҳлик амалиётини ўтказишга қийинчилик туғдиради.

Янги туғилган чакалоқлар жигар дарвозаси олдинги қирғоқдан $5,68 \pm 0,8$ см, орқа қирғоқдан эса $3,7 \pm 1,3$ см узокликда жойлашганлиги аниқланди. Эмизикли даврда эса жигар дарвозаси олдинги қирғоқдан $5,4 \pm 0,3$ см, орқа қирғоқдан эса $4,2 \pm 0,3$ см узокликда, эрта болалик даврда эса олдинги қирғоқдан $5,2 \pm 1,3$ см, орқа қирғоқдан эса $4,5 \pm 0,9$ см узокда жойлашган.

Кузатувларимизга кўра биринчи болалик даврида жигарнинг ўлчамларини катталашиши кузатилди. Жигарнинг ўлчамларини катталашиши билан жигарнинг дарвозасини топографияси ҳам марказга силжиши билан ўзгарди. Бу ёшдаги болаларда жигарнинг дарвоза жигарнинг марказига тўғри келди. Бу ёшда жигар дарвозаси олдинги қирғоқдан $6,3 \pm 2,3$ орқа қирғоқдан эса $6,1 \pm 0,7$ см узокликда жойлашганлиги аниқланди. Иккинчи болалик даврида жигарнинг ўлчамлари олдинги ёшга нисбатан унчалик кўп ўзгармайди. Жигар дарвозаси эса марказда жойлашиб, олдинги қирғоқдан $6,7 \pm 1,6$ орқа қирғоқдан эса $6,9 \pm 1,1$ см узокликда жойлашган. Ўсмирлик даврига келиб жигарнинг дарвозаси олдинги қирғоқдан $7,1 \pm 2,3$ орқа қирғоқдан эса $7,3 \pm 2,2$ см узокликда жойлашади.

Жигарнинг сегментларга бўлиниши кўпгина адабиётларда яхши ёритилган бўлиб, бу сегментар бўлиниш жигарнинг дарвоза венаси системасига асосланган. Замонавий адабиётларда жигарнинг сегментар бўлиниши кўп ёритилганлигига қарамай жигарнинг қон томирларининг ёшга қараб тармоқланиши ҳақидаги маълумотлар аниқ эмас. 2003 йилдаги Халқаро анатомик номенклатура бўйича жигар 2 та ўнг ва чап бўлақлардан, 4 та қисм ва 8 та сегментдан иборат. Жигарнинг диафрагмал юзасида сегментларни чегарасини аниқлаш мақсадида қуйидаги чизикларни ўтказдик: кўндаланг чизик жигарнинг дарвоза соҳасида, чап ва ўнг сагитал чизиклар, ҳамда жигарни 2 та бўлақга ажратувчи ўрта сагитал чизик. Висцерал юзада эса жигарни сегментларини чегараловчи бир нечта чизик: биринчи горизонтал чизик жигар дарвозасининг давоми бўлиб кўндаланг ўтказилди, иккинчи чизик чап сагитал эгатда ўтди. Учинчи чизик эса ўт пуфаги чуқурчасини ўнг ташқи қирраси билан пастги ковак венанинг ташқи қирғоғини туташтирувчи бўлиб ҳисобланади. Юқорида санаб ўтилган 3 та чизик билан жигарни 6 та сегментга ажратиш мумкин. Кўндаланг эгат билан ўнг сагитал эгат кесишган нуқтадан ўнг олдинги ён бурчакгача жигарнинг висцерал юзаси 7

та сегментга бўлинади.

Жигарнинг бўлакларга ажратилиши иккита тизим бўйича аниқланади: дарвоза венаси системаси ва пастги ковак тизими системаси. Бу қон томирларнинг жигарнинг ичида тармоқланишига кўра жигарни бўлакларга бўлинади. Жарроҳлик амалиётида жигарнинг бўлақларини резекция қилиш пайтида дарвоза венасининг тармоқлашнишига кўра амалга оширилади.

Couinaud С. (1957) бўйича жигар 8 та сегментдан иборат бўлиб, ҳар бир сегмент жигар артерияси ва дарвоза венасининг тармоғини қабул қилади ва ўт йўлининг тармоғи чиқади. Биринчи тўртта сегмент жигарнинг чап бўлагини, қолган тўртта сегмент жигарнинг ўнг бўлагини ҳосил қилади. Жигар бўлақларининг чегараси бўлиб ўт пуфагининг чуқурчасидан ковак венаси эгатиғача бўлган чегара ажратиб туради. Бу чегара баъзан олдинги томондан ўт пуфагининг чуқурчаси, орқа томондан эса думли бўлакнинг ўртасига тўғри келиши мумкин. Couinaud С. (1957) таснифига кўра жигарнинг чап бўлағида думли бўлакга тўғри келувчи орқа сегмент (CI), орқа чап латерал сегмент (CII), олдинги чап латерал сегмент (CIII) ва квадрат бўлағидаги чап медиал сегмент (CIV); ўнг бўлакда эса —олдинги ўнг медиал сегмент (CV), олдинги ўнг латерал сегмент (CVI), орқа ўнг латерал сегмент (CVII) ва орқа ўнг медиал сегментдан (CVIII) иборат.

Ўтказилган тажрибалар жигарнинг орқа (CI) сегменти думли бўлакда жойлашганлигидан далолат берди. Уни олдинги томонидан жигарни кўндаланг эгати, чап томондан эса веноз бойлам чегаралаб туради. Бу сегментни чегарасини фақатгина жигарнинг висцерал юзасида аниқлаш мумкин. Бу сегмент ўлчами жиҳатидан энг кичкина бўлиб, унинг ўлчами думли бўлакнинг ўлчамига боғлиқ бўлади.

(CII) сегменти (чап латерал сегмент) жигарнинг орқа чап бўлагини эгаллайди. Жигарнинг висцерал юзасида унинг чегаралари қуйидагича: ўнг томондан веноз бойлам, орқадан ва чап томондан жигарнинг чап бўлагини эркин чап орқа қирғоғи ҳосил қилади. Бу сегментнинг олдинги чегараси - жигарнинг дарвоза қисмидан ўтувчи кўндаланг эгат. Сегментнинг ўлчами жигарнинг шакли, унинг катталиги, боланинг ёши ҳамда (CIII) сегментининг қон томир ва тармоқларининг ривожланишига боғлиқ. Олдинги латерал чап сегмент (CIII) яққол ривожланган пайтда, шу сегментнинг қон томир ва ирмоқлари чап бўлакнинг орқа қирғоғига тегиб туриб, фақатгина олдинги латерал бўлакнигина эмас, балки қисман орқа бўлимни ҳам қамраб олади. (CII) сегменти кўп ҳолларда унчалик катта бўлмай, медиалроқ ёндашиб, веноз бойламнинг эгатиға яқин жойлашади. Бу вақтда сегментлар орасидаги чегара ўзгариб, олдин кўндаланг, кейин эса жигарнинг чап бўлагининг орқа ён қирғоғи йўналишига қараб қийшиқ ўзгариши аниқланди.

(CIII) сегменти (CII) сегментига нисбатан олдинроқда жойлашганлиги аниқланди. Унинг топографияси (CII) сегментининг қон томир ва тармоқларининг ривожланишига боғлиқ. Ўлчами эса ёшга қараб, аъзонинг шакли ва ички қон томир ва ирмоқларининг ривожланиш даражасига қараб ўзгариши кузатилди. Жигарнинг учбурчаксимон шаклида қон томирлар яхши ривожланмаган ва (CIII) сегментининг ўлчами кичикроқ эканлиги аниқланди.

Жигарнинг тўртинчи сегменти (CIV) квадрат бўлагини ўз ичига олади. БУ сегментнинг чегаралари жигарнинг юмалоқ бойламининг эгатининг эркин қирғоғи, ўт пуфагининг чуқурчаси, ва орқадан жигар дарвоза соҳасидаги кўндаланг эгат ҳосил қилади. Жигарнинг кенг шаклли турида (CIV) сегмент кўп ҳолларда кенг бўлади. Жигар дарвозасининг олдинги қирғоқга яқин турида эса бу сегмент калта ва кенг эканлиги аниқланди.

CV ва CVI сегментлар жигарнинг ўнг бўлагини олдинги ён бўлимни эгалаб, ўзаро қийшиқ чизик билан чегараланганлиги исботланди. Бу қийшиқ чизик жигар дарвозасининг ўнг чегарасидан бошланиб аъзонинг олдинги ён қирғоғига 45 градусга йўналган бўлади. Бу иккита сегмент (CVII) сегментдан жигар дарвозасининг давоми бўлган кўндаланг чизик билан чегараланган бўлади. Бу сегментларнинг ҳам катталиги қон томирнинг тармоқланишига боғлиқ эканлиги аниқланди.

CVII сегмент ўнг бўлакдаги сегментларни ичида энг каттаси бўлиб, унинг катталиги

ва қалинлиги ўнг бўлакнинг орқа қисмида аниқланади. Бу сегмент CVI ва CVIII сегментларни орасида жойлашади.

CVIII сегмент жигарнинг ўнг бўлагининг орқамедиал қисмида жойлашиб, фақатгина диафрагмал юзада кўринади. CVIII сегмент чап томондан CIV, ўнгдан CVII, олдиндан эса CV сегмент билан чегараланади.

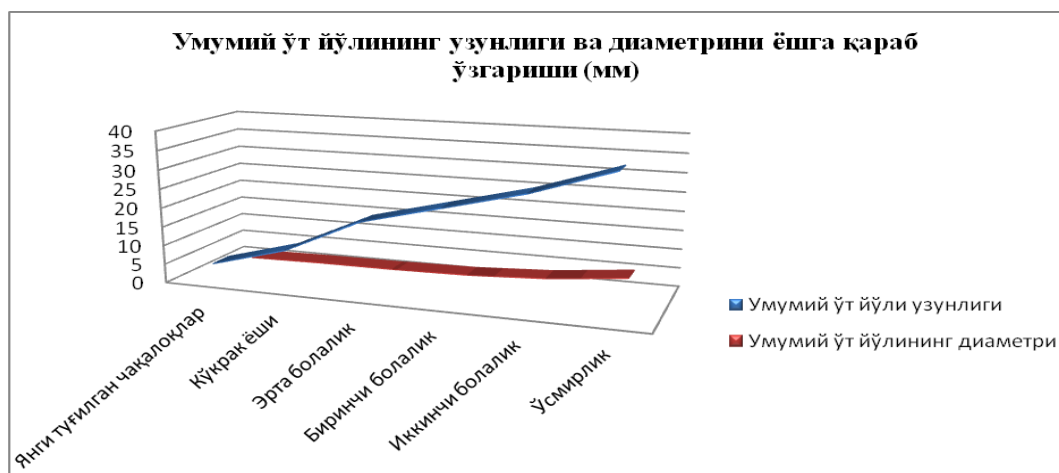
Ўт йўлларининг ҳолатини ўрганишни умумий ўт йўлининг шаклланишидан бошладик. Умумий ўт йўли жигар ўн икки бармоқли ичак бойламининг ичида жойлашиб, 80% ҳолатларда дарвоза венасидан ўнг томонда ва олдинда жойлашганлиги аниқланди. Янги туғилган чақалоқларда контраст модда юборганимизда сегментар йўллар кўринди. Сегментар ўт йўлларининг қўшни сегментлар ва бўлақлар орасидаги анастомозлар яққол акс этмаганлиги аниқланди. Жигарнинг ўнг бўлагидagi аъзо ичи ўт йўллари ўзаро қўшилиб ўнг жигар йўлини ҳосил қилади. Бундан ташқари ўнг жигар йўлининг шаклланишида, дум бўлагидан чикувчи, кам ҳолларда эса жигарнинг квадратсимон бўлагидан чикувчи йўллар ҳам ҳосил қилиши мумкин. Чап жигар йўлининг шаклланишида жигарнинг чап бўлагидан чикувчи ўт йўллар, квадратсимон бўлакдан ва думли бўлакдан чикувчи ўт йўллари иштирок этади.

Шундай қилиб, жигарнинг перифериясидан бошланувчи 4-5 қатор жигар ичи ўт йўллари, бир бири билан ўзаро ўткир бурчакдан тортиб ўтмас бурчакгача турли бурчак остида бирлашиб, жигар дарвозасига қараб йўналади. Жигар даврозасига қараб келгунча ўт йўлларининг сони камайиб, диаметри ошиб боради. 1 қатор ўт йўллари ўзаро қўшилиб ўнг ва чап жигар йўлларини, улар эса ўзаро қўшилиб жигар дарвозаси соҳасида жойлашган умумий жигар йўлини ҳосил қилади.

Умумий жигар йўлининг ҳосил бўлишини ҳар хил турини кўриш мумкин. Бизларнинг маълумоларимизга кўра, 2-5 та ўт йўлларида шаклланади. Умумий ўт йўлининг узунлиги ҳар хил ёшда 4,2 мм дан 39,5 мм гача, диаметри эса 0,95 мм дан 4,93 мм гача ўлчамда эканлигини кўриш мумкин. Умумий ўт йўлининг узунлиги янги туғилган чақалоқларда 3,5 мм дан 5,2 мм гача, ўртача эса $4,5 \pm 1,2$ мм га тенг. Кўкрак ёшидаги болаларда умумий ўт йўлининг узунлиги ўртача $-9,9 \pm 1,1$ мм, эрта болалик даврида эса $-19,1 \pm 1,7$ мм, биринчи болалик даврида $24,3 \pm 1,4$ мм, иккинчи болалик даврида $29,1 \pm 2,2$ мм га тенг, балоғат ёшига келиб эса умумий ўт йўлининг узунлиги $35,8 \pm 2,7$ мм ни ташкил қилди. Умумий ўт йўлининг узунлиги ҳар хил ёшдаги болларда таҳлил қилинганида кўкрак ёшидаги болларнинг умумий ўт йўлининг узунлиги янги туғилган чақалоқлар умумий ўт йўлига нисбатан 2,2 марта катталиги, эрта боллалик даврида эса кўкрак ёшидаги болларга қараганда 1,9 марта, биринчи ва иккинчи болалик даврида 1,2 марта ўсмир ёшидаги болаларда эса 1,1 марта катта эканлиги аниқланди.

Умумий ўт йўлининг диаметри янги туғилган чақалоқларда 1 дан 1,3 ммгача, ўртача $1,1 \pm 0,02$ мм ташкил қилди. Кўкрак ёшидаги болаларда умумий жигар йўлининг диаметри ўртача $-1,4 \pm 0,09$ мм, эрта болалик даврида ўртача $1,5 \pm 0,09$ мм, биринчи болалик даврида умумий жигар йўлининг диаметри $1,85 \pm 0,5$ ммга, иккинчи болалик даврида $-2,91 \pm 0,2$ мм, ўсмирлик ёшида эса $-5 \pm 1,7$ ммга тенг бўлди. Бизнинг таҳлиларимизга кўра, умумий жигар йўлининг диаметрининг ўсиш темпи кўкрак ёшидаги болаларда 27%, эрта болалик даврида 7 %, биринчи боллалик даврида 23%, иккинчи болалик даврида 57% ва ўсмирлик даврида эса 71% ташкил қилди. Қайд этиш жоизки, бизнинг кузатувларимизга кўра, 37 та ҳолатдан 3 та ҳолатда жигарнинг ўнг бўлагидан 2 та йўл чиқади. Жигарнинг ўнг бўлагидан чикувчи олдинроқда жойлашган ўт йўли чап жигар йўлига, орқада жойлашган ўт йўли эса умумий жигар йўлига қуйилади (1 расм).

Умумий жигар йўлининг шаклланишида 2 тадан 4 тагача ўт йўли иштирок этади. Кўп ҳолларда умумий жигар йўли ўнг ва чап жигар йўллари иштирокида ҳосил бўлади. 80 % ҳолатда ўнг жигар йўли чап жигар йўлига қараганда калтароқ. 5% ҳолатда ўнг жигар йўли чап жигар йўлига қуйилади. 15 % ҳолатда умумий жигар йўлининг ҳосил бўлишида 3 та жигар йўли иштирок этади. Фақатгина 5% ҳолатда умумий жигар йўли қуйидаги 4 та

1 расм

йўлдан ҳосил бўлади, ўнг жигар йўлининг олдинги ва орқа тармоғидан, квадрат бўлагининг тармоғи ҳамда чап жигар йўлининг қўшилишидан ҳосил бўлади. 3 % ҳолатда эса умумий жигар йўли чап жигар йўли, ўнг жигар йўлининг олдинги ва орқа тармоқлари, квадратсимон ва думли бўлакнинг йўллариининг қўшилишидан ҳосил бўлиши аниқланди. Умумий жигар йўли чап ва ўнг жигар йўллариининг ўзаро қўшилиш бурчаги турлича бўлиши мумкин. Янги туғилган чақалоқларда ўнг жигар йўли умумий жигар йўлига қуйилиш соҳаси 90 градус, чап жигар йўли эса 70-80 градус бурчак остида қуйилади. Бизнинг кузатувларимизга кўра ўнг жигар йўли умумий жигар йўлига чап жигар йўлига нисбатан ўткирроқ бурчак остида қуйилади.

Хулоса. Жигар дарвозасини топография жигарнинг шаклига, унинг ўлчамларига ва одамнинг ёшига боғлиқ равишда ўзгаради. Жигар дарвозасининг топографияси жигар қон томирларининг тармоқланиши, жигарни ичида ўт йўллариининг шаклланиш ҳолатидан дарак беради. Болаларда жигар дарвозаси жигарнинг висцерал юзасининг ўртасида, ёки олдинги ёки орқа қирғоқга яқинроқ жойлашиши мумкин. Шундай қилиб болаларда кўп ҳолатларда жигар дарвозасининг ёпиқ турдаги жойлашиши учрайди. Жигар дарвозасининг орқа қирғоқга яқин жойлашуви жарроҳлик амалиёти учун қийинчилик туғдиради. Сегментлар орасидаги чегаралар шартли бўлиб, улар қон томирларнинг тармоқланиши ва иромқларининг сохаларига мос келади. Сегментларнинг жойлашуви ўзгарувчанлиги уларнинг чегараларини аниқлашда қийинчилик туғдиради. Операция пайтида сегментнинг чегарасини аниқлаш учун маълум сегментни қон билан таъминловчи қон томир оёқчасини боғлаб туриш мақсадга мувофиқдир.

Сегментлар ўзаро қўшилиб, аъзонинг каттароқ қисмини ҳосил қилади. Масалан, CII ва CIV сегментлар ўзаро чап парамедиан секторни, CII сегмент ча латерал секторни, CV ва CVII сегментлар биргаликда ўнг парамедиан секторни, ўнг латерал секторни эса CVI ва CVII сегментлар ҳосил қилади. CI сегмент эса дорзал секторни ташкил қилади.

Шундай қилиб, умумий жигар йўлининг ҳосил бўлишида 2 тадан 4 тагача йўл иштирок этади. Кузатувларимизнинг барча ҳолатида ўнг жигар йўли, чап жигар йўлига қараганда калтароқ. Ўнг жигар йўлининг чап жигар йўлига қуйилиш ҳолатлари кузатилди. Лекин чап жигар йўлининг ўнг жигар йўлига қуйилиш ҳолатини кузатмадик. Олинган бу хулосаларнинг амалий аҳамияти шундан иборатки, чап жигар йўли ўт суюқлигини фақатгина чап бўлакдан, квадратсимон ва думли бўлакданга ҳайдаб қолмайжигарнинг ўнг бўлагидан ҳам ҳайдайди. Жигарнинг бундай анатомик тузилишини жигарнинг чап бўлагини резекция қилаётган пайтда инобатга олиш керак. Юқорида келтирилган маълумотлар жигарда ўтказилаётган жарроҳлик амалиётда оғир асоратлар келиб чиқишини олдини олади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Артемов А. В. Алгоритм инструментальной диагностики заболеваний органов гепатопанкреатодуоденальной зоны с использованием магнитно-резонансной холангиопанкреатографии // *Анналы хирургии.* – 2009. – № 2. – С. 42–46.
2. Детская оперативная хирургия: Практическое руководство / Под. ред. В.Д. Тихомировой. – М.: ООО «Издательство «Медицинское информационное агентство», 2011. – 872 с.
3. Дронов А.Ф. Лапароскопия в диагностике у новорожденных и грудных детей и их лечении / Дронов А.Ф., Холостова В.В. // *Эндоскоп. хир.* – 2004. – №6. – С. 35 – 38.
4. Ефременков А.М. Вариантная анатомия печени и желчевыводящих путей у новорожденных и грудных детей /Ефременков А.М., Игнатъев Е.М., Свиридов А.А. //Евразийский Союз Ученых .-2015.-№ 5 (14). – С. 30 – 31.
5. Орехов В. Ф. Чреспеченочные эндобилиарные вмешательства при механической желтухе // *Международный журнал интервенционной кардиоангиологии.* – 2004. – № 5. – С. 57–60.
6. Otte J.B., Reding R., de Ville de Goyet J. et al.Experience with living related liver transplantation in children. *Acta Gastroenterol Belg* 1999; 62: 355—362.
7. Should open Kasai portoenterostomy be performed for biliary atresia in the era of laparoscopy / Wong K.K., Chung P.H., Chan K.L. et al. // *Pediatr. Surg. Int.* – 2008. – №24. – P. 931 – 933.
8. Tajiri T., Yoshida H., Mamada Y., Taniai N., Yokomuro S., Mizuguchi Y. Diagnosis and initial management of cholangiocarcinoma with obstructive jaundice // *World j. gastroenterol.* – 2008. – May 21. № 14 (19). – P. 3000 –3005.